

Євген НАХЛІК (Львів)

ТАРАС ШЕВЧЕНКО В РЕЦЕПЦІ ДАНИЛА ТАНЯЧКЕВИЧА

Український журналіст, публіцист, поет, економіст, громадсько-політичний діяч, греко-католицький священник Данило Іванович Тянячкєвич народився 6 листопада 1842 р. в селі Дідилові (тепер Кам'яно-Бузького району Львівської області). Походив зі священничого роду, який давно переселився зі Східної України в Галичину. Закінчив у Львові академічну гімназію (1861), греко-католицьку духовну семінарію й теологічний факультет Львівського університету (1865). 1867 року висвячений на священника, призначений адміністратором капеланії в Закомар'ї (тепер село Буського району Львівської області), де згодом став парохом і перебував на цій службі до кінця життя. На початку 1860-х років – перший організатор, надхненник та ідеолог народовських громад, один із перших засновників та співробітників народовської преси. У 1897–1900 рр. – посол до австрійської Державної Ради. Почесний член “Просвіти”. Публікувався під псевдонімами та криптонімами Грицько Будеволя, Будиволя¹, Дядько Данило, Невідомий з-поміж гурту, О. Обачний, Федор Черногора, Д.... Т. Помер у Закомар'ї 12 квітня 1906 р.²

Данилові Тянячкєвичу судилося стати *одним із перших і найактивніших популяризаторів Шевченкової творчості в Галичині*. Захопився він нею завдяки Володимирові Бернатовичу, студентові медицини Київського університету, громадівцю, який улітку 1861 р. таємно привіз до Львова списки поем “Кавказ”, “І мертвим, і живим...” та інших Шевченкових творів і з яким Тянячкєвич зустрівся на помешканні Володимира Шашкєвича³. Під впливом В. Бернатовича Д. Тянячкєвич організував серед вихованців Львівської духовної семінарії першу в Галичині народовську громаду і через львівського книгаря Михайла Димета, який налагодив зв'язки з Данилом Каменецьким, завідувачем “Друкарні П. А. Куліша” в Петербурзі, став поширювати серед галицьких (львівських, тернопільських, станиславівських, перемишльських, бережанських) гімназистів, львівських семінаристів і

¹ Підписувався і так, і так (Будеволя, Будиволя). Важко сказати, чи це була лише правописна відмінність, чи також і лексична: прибране прізвище *Будеволя* означало, що українська воля таки буде, а варіант *Будиволя* (від словосполучення *будити волю*) міг позначати автора як будителя української волі.

² Див.: *Трильовський К.* Пам'яті великого патріота й народолюбця // Діло. – 1939. – 31 серпня; *Возняк М.* Батько галицького народовства: У століття народин о. Данила Тянячкєвича // Краківські Вісті. – 1943. – № 239, 241–249; *Нечиталюк М.* Тянячкєвич Данило // Українська журналістика в іменах: Матеріали до енциклопедичного словника. – Львів, 1995. – Вип. 2. – С. 209–214.

³ *Возняк М.* Недрукована автобіографія Володимира Шашкєвича // Неділя. – 1911. – Ч. 36. – 17 вересня. – С. 4.

студентів університету твори наддніпрянських письменників, передусім Шевченка (“Кобзар” 1860 р., “Новые стихотворения Пушкина и Шевченки”, Ляйпциг, 1859, поеми “Гамалія”, “Тополя”, “Тарасова ніч”, “Катерина”, “Наймичка”, “Гайдамаки”, цикл “Псалми Давидові”, видані окремими книжечками-“метеликами”), а також журнал “Основа”. Сприяло цьому й листування Данила Тянячкєвича з Пантелеймоном Кулішем⁴. Товариш Данила Тянячкєвича з тих часів Анатоль Вахнянин із сердечним теплом згадував: “Душею всею народного движєния був <...> Данило Тянячкєвич. Він горів весь для народного діла. Він позискував адептів для нашої народної ідеї не лише в семінарії, але і на провінції між гімназіальною молодєжю. За єго почином повстали по ріжних гімназіях т. зв. громади, добре, хоч по-тайно, зорганізовані. З шефами тих громад Данило переписувався безнастанно, просто – засипував їх довжезними письмами, якими кріпив їх духа патріотичного. Дануньо був славний організатор і не уставав в тій роботі”⁵.

Оскільки примірників “Кобзаря” 1860 р. та “метеликів” бракувало, їх, за радою Тянячкєвича, переписували. Як свідчив В. Шашкєвич, “Шевченкового “Кобзаря” <...> пильно переписував Тянячкєвич”⁶. За спогадами Анатоль Вахнянина, “виключну заслугу” в тому, що протягом третього року навчання у Львівській духовній семінарії (1861/62) він пізнав “красоту української поезії і прози”, мав Тянячкєвич, із рук якого він дістав, зокрема, “переписані поеми” Шевченка⁷. Список “Кобзаря” 1860 р. рукою семінариста Миколи Михалєвича, Тянячкєвичєвого товариша, львівська народовська громада подарувала тернопільській громаді⁸. Завдяки спискам творів, що їх надсилали йому Кость Горбаль і Д. Тянячкєвич, Шевченкову поезію одкрив для себе на початку 1862 р. Юрій Федькович. У листах до Федьковича 1860-х рр. Тянячкєвич називав його “нашим Кобзарем з-під Чорної Гори”, наводив йому за вірєць Шевченка, поезію якого не раз цитував: “Ти, братіку, за ним йдєш, його діло провадиш! <...> стань неповинним Пророком рідного слова!”⁹. У “Слівці правди...” Тянячкєвич перший звернув увагу на те, що твори з дебютної збірки Федьковича “Поезії” (1862) “не були то ще співи по Тарасовому ладі”, але “в найновіших своїх творах взяв собі наш поет ту саму основу, котра була у Тараса, т. є. народня поезія і народня душа”¹⁰.

Невдовзі Тянячкєвич організував другу народовську громаду, згуртовану навколо львівських журналів “Вєчерниці” (1862–1863) і “Мєта” (вєресєнь 1863 – сїчень 1864, лютий – грудєнь 1865), у видаванні яких брав активну участь. З його ініціативи у “Вєчерницях” опубліковано 15 поетичних творів Шевченка (переважно за списками В. Бернатовича): “Остання дума”, “Гамалія”, “Неофіти”, уривок з

⁴ Нахлік Є. Пантелеймон Куліш: Особистість, письменник, мислитель: У 2 т. – Київ, 2007. – Т. 1: Життя Пантелеймона Куліша. – С. 204, 205, 264, 265.

⁵ Вахнянин А. Спомини з житя. — Львів, 1908. – С. 46–47.

⁶ [Шашкєвич В.] Як ми поступали досі і як би нам дальєше поступати (Допис з Мостів Великих) // Русь. – 1867. – Ч. 21. – 9 червня.

⁷ Вахнянин А. Спомини з житя. – С. 43.

⁸ Барвінський О. Спомини з мого житя: Частини перша та друга. – Нью-Йорк; Київ, 2004. – С. 84.

⁹ Див. листування Ю. Федьковича з К. Горбалєм і Тянячкєвичєм 1862–1867 рр.: Писаня Осипа Юрія Федьковича: Перше повне і критичне виданє. Т. 4: Матєриали до житєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича. – Львів, 1910. – С. 38, 40, 42, 56, 69, 98, 107, 147, 148.

¹⁰ Будєволя Грицько. Слівце правди “Dziennik-ови Literack-ому” про нашого Батька Тараса Шевченка // Вєчерниці. – 1863. – Ч. 2. – 10 сїчня. – С. 14.

“Тарасової ночі”, “Пролог до поеми “Гайдамаки””, “Суботів”, “Сон – На панщині пшеницю жала”, “Чернець”, “Кавказ”, “І мертвим, і живим...”, “Холодний Яр”, уперше – друга редакція “Відьми”, “Русалка”, “Чигрине...”, “Плач Ярославни”. За рекомендацією Тянякевича, для передруку з “Основи” у “Вечерниціх” добиралися тексти на шевченківську тематику: стаття “Чого стоїть Шевченко як поет народній” П. Куліша, репортаж Лева Жемчужникова “Згадка за Шевченка, єго смерть і похорони”, біографічний нарис Олександра Лазаревського “Дитинний вік Шевченка”. Перші п’ять чисел “літературно-політичного вісника” “Мета” (1863–1864) вийшли з епіграфом із Шевченкового послання “І мертвим, і живим...”: “В своїй хаті – й своя правда, і сила, і воля!” (рр. 31–32).

Статтею “Слівце правди “Dziennik-owi Literack-ому” про нашого Батька Тараса Шевченка” (Вечерниці. – 1862. – Ч. 35–39, 41–43; 1863. – Ч. 1, 2; 1 листоп. 1862 – 10 січ. 1863; під псевдонімом Грицько Будаєвля) Тянякевич відповів на суперечні одні одним матеріали про Шевченка у львівській газеті “Dziennik Literacki”: особливо на анонімну “Wspomnienia z podróży. Moskwa” (“Спогади з подорожі. Москва”) (1862. – 21 Października [жовтня]), а також на “Ruch umysłowo-polityczny Rusi. Szewczenko – Sulima” (“Розумово-політичний рух на Русі. Шевченко – Суліма”) (1861. – 30 Sierpnia; підписано: М. W.). У першій з них автор – поляк, військовий інженер, капітан – зводив значення Шевченкових “дум” до висловлення особистих ураз, заздрощів і ненависти поета, обдарованого високими почуттями й виростлого у кріпацькій неволі¹¹, а в другій Шевченкову поезію трактовано як вираження поривань до “незалежності Русі” (тобто України) й водночас як проповідь українсько-польського братерства; разом ця друга стаття була критичним відгуком на франкомовну промосковську книжечку Симона Суліми “Lettres d’un Ukrainien, sur la Bosnie Russe par S. Sulima” (Ляйпциг, 1861)¹². Мав на увазі Тянякевич і невеличкий анонс-рецензію на Шевченків “Кобзар” та Кулішів альманах “Хата”, видані 1860 р., в невідданому огляді “Literatura ruska” (“Руська література”) (“Dziennik Literacki”. – 1860. – 4 Мaja), де стверджувалося, що в давніх творах, зображаючи “війни між козаками і Річчю Посполитою”, Шевченко “ставав <...> скрізь на бік козаків”, а “в найновіших часах” “поєднання України з Польшею подає в гарному світлі”¹³.

В останній подачі “Слівця правди...” відзначено прихильну до Шевченка “допись Богдана Залеського”¹⁴ – насправді це був передрук (“Dziennik Literacki”. – 1862. – 21 Listopada; без назви, під рубрикою “Przewodnik”) уривків з репліки Станіслава Доленги (“Tygodnik Poznański”. – 1862. – 14 Listopada, також без назви, під рубрикою “Rozmaite wiadomości”, з поміткою “Nadesłano”), у яких з покликом на Б. Залеського (“B. Zaleski”) спростовувалися фактографічні помилки й однобокий – лише крізь призму “Гайдамаків” – погляд на Шевченка у статті “Wspomnienia z podróży. Moskwa” (“Спогади з подорожі. Москва”)¹⁵. Очевидно, Тянякевич

¹¹ Wspomnienia z podróży. Moskwa // Dziennik Literacki. – 1862. – 21 Października. – Nr 83. – S. 661.

¹² M. W. Ruch umysłowo-polityczny Rusi. Szewczenko – Sulima // Dziennik Literacki. – 1861. – Nr 69. – 30 Sierpnia. – S. 554–555.

¹³ (Literatura ruska) // Dziennik Literacki. – 1860. – Nr 36. – 4 Maja. – S. 288.

¹⁴ Будаєвля Грицько. Слівце правди “Dziennik-owi Literack-ому” про нашого Батька Тараса Шевченка // Вечерниці. – 1863. – Ч. 2. – 10 січня. – С. 15.

¹⁵ Tygodnik Poznański zamieścił... // Dziennik Literacki. – 1862. – Nr 92. – 21 Listopada. – S. 736.

пішов слідом за Яном Лямом, одним зі співробітників “Dziennika Literackiego”, який наголосив, що вони до попередніх зауваг про Шевченкові твори додали “повні визнання і симпатії слова Богдана Залеського”¹⁶. Григорій Вервес припускав, що Станіслав Доленга – це псевдонім Зигмунта Сераковського, який останніми роками підписувався Доленга, і гадав, що передруковані уривки “закінчувалися посиланням на авторитет Бр. Залеського”¹⁷. Проте автор допису, надісланого до познанського тижневика, признавався, що десять років провів “у певній околиці Поділля”, і виявляв добру обізнаність із життям цього краю, зокрема Кам’яця, а також сусідніх Одеси та Хотинської землі¹⁸, де З. Сераковський не жив. У першодруці репліки С. Доленги ім’я та прізвище Залеського зазначено двічі. Спершу (ім’я лише ініціалом) – як того, хто переказував слова Шевченка, сказані до “поляків, покараних разом із ним на заслання до Оренбурга. (Бр. Залеський)” (“Bh. Zaleski”, хоча при відчитуванні тексту з рукопису чи друці могла статися помилка – мало би бути: “Br. Zaleski”, тобто Броніслав Залеський, польський політичний діяч, історик та художник-аматор, Шевченків товариш на засланні). Удруге (ім’я повністю) – як того, хто начеб опублікував життєпис українського поета у варшавській газеті: “Życiorys ukraińskiego wieszca” “własnoręczny był w r. 1861 ogłoszony drukiem przez Bohdana Zaleskiego w «Gazecie Warszawskiej»”¹⁹. Однак публікації життєпису Шевченка в часописі “Gazeta Warszawska” не виявлено.

Від “Слівця правди...” – *першої в галицько-українській пресі науково-публіцистичної статті про Шевченка – взяло початок українське шевченкознавство в Галичині* (в раніше оприлюднених статтях і промовах галицьких літераторів – Федора Гарасевича, Івана Вагилевича, Николая (Миколи) Устияновича, Якова Головацького, Теодора Лисяка – наявні тільки принагідні згадки про Шевченка). Метою розвідки Тянякевича було в’яснити “то становисько, яке Тарас в нашій літературі займає”, а також його стосунок до галичан²⁰. Тянякевич перелічив деяких “перших наших літераторів” у Галичині, які читали й переписували Шевченкові поезії (Маркіян Шашкевич), публічно висловлювалися про нього (Я. Головацький, М. Устиянович), але зауважив, що широке ознайомлення з його поезією почалося в Галичині щойно по смерті поета²¹. Розгляд Шевченкового життя і творчості поставлено в контекст політичної історії українського народу від княжих часів до занепаду козацької держави, а відтак “відродження нашої народности через літературу народно”²². Стаття засвідчує літературну ерудицію Тянякевича: Шевченка показано на тлі європейських письменників, передусім доби преромантизму та романтизму – західних (Ф. Шиллер, Й. В. Гете, пісні Оссіана, Дж. Байрон, В. Скотт та ін.), російських (О. Пушкін, М. Лермонтов О. Кольцов) і польських (А. Міцкевич, З. Красінський,

¹⁶ J. L. Jeszcze jedno słowo o Szewczeńce // Dziennik Literacki. – 1863. – Nr 4. – 13 Stycznia [січня]. – S. 30.

¹⁷ Вервес Г. Д. Т. Г. Шевченко і Польща. – К., 1964. – С. 130–132.

¹⁸ *Dolega Stanislaw*. Niedawno przytoczono... // Tygodnik Poznański. – 1862. – Nr 46. – 14 Listopada. – S. 368.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Будеволя Грицько*. Слівце правди “Dziennik-ови Literack-ому” про нашого Батька Тараса Шевченка // Вечерниці. – 1862. – Ч. 36. – 8 листопада. – С. 310.

²¹ Там само. – 1863. – Ч. 2. – 10 січня. – С. 13.

²² Там само.

Ю. Словацький, С. Гошинський, Ю. Б. Залеський). Як наголошено, “Тарасова поезія могла щодо своєї художничої цінності порівнятися з творами великих поетів інших народів”²³. Згадано польські переклади (Владислава Сирокомлі, Леонарда Совінського, Антонія Гожалчинського), вирізено “хороше передне слово, в котрім виступає п. Горжалчинський в обороні нашого Кобзаря против пана Совинського”²⁴. Спостережено подібності й відмінності між прозою Григорія Квітки-Основ’яненка та Шевченковою поезією: “Квітка малював тільки настоящу жизнь народную, Тарас, окрім того, бистрим поглядом перелітав і всю нашу криваву бувальщину, і зазиравав орлиним оком в тайни будущего”; “Тарас – поет-історик, пророк нашої слави а керовник нашого духу!”²⁵. Аналізуючи Шевченкову поезію, Танячкевич врахував думки, висловлені в публіцистиці П. Куліша й М. Костомарова. Особливу увагу приділено поемам “Катерина” й “Гайдамаки”, посланню “І мертвим, і живим...”, віршеві “Перебендя”. Осмислюючи “Гайдамаків”, Танячкевич дійшов висновку, що Шевченко, “Роздумавшись над цілою нашою бувальщиною здоровим розумом, заповідає нам, <...> що вже не кровавим боєм, а праведним, святим житем нам тепер жити і тільки тихо, смирно добуватися своєї правди”²⁶.

На “Слівце правди...” відгукнувся уже згаданий Ян Лям, польський публіцист і повістяр зі Львова, який у статті “Jeszcze jedno słowo o Szewczeńce” (“Ще одне слово про Шевченка”) (“Dziennik Literacki”. – 1863. – 13 Stycznia [січня], під криптонімом: J. L.) стверджував, що полякам є близьким волелюбне спрямування Шевченкової поезії, його протест проти деспотизму й соціальних та політичних утисків, обстоювання національної пам’яті й самобутності²⁷. Дещо перекрутивши назву цієї статті – “Jeszcze kilka uwag o Szewczeńce” (“Ще кілька зауваг про Шевченка”), – Танячкевич в останній подачі “Слівця правди...” вказав на неї як таку, що спростовувала хибні уявлення про Шевченка, висловлені в раніших публікаціях “Dziennika Literackiego” (за винятком згаданої “дописі Богдана Залеського”)²⁸. Натомість автор, захований під псевдонімом Gente Ruthenus natione Polonus (українець з походження, поляк за національністю; можливо, Юліян Горошкевич, польський публіцист, політичний і громадсько-культурний діяч у Львові, який підписувався цим псевдонімом²⁹), у статті “Szewczecko obok Krasinського” (“Шевченко поряд із Красінським”) обурювався прочитаною в Я. Ляма згадкою про те, що автор статті у “Вечерниціях” ставив Шевченка нарівні з Зигмунтом Красінським³⁰. Услід за Я.

²³ Там само. – 1862. – Ч. 41. – 12 грудня. – С. 348.

²⁴ Там само. – 1862, – Ч. 36. – 8 листопада. – С. 309.

²⁵ Там само. – 1862. – Ч. 42. – 19 грудня. – С. 355.

²⁶ Там само. – 1863. – Ч. 1. – 3 січня. – С. 5.

²⁷ J. L. Jeszcze jedno siowo o Szewczeńce. – S. 30–31.

²⁸ Будеволя Грицько. Слівце правди “Dziennik-ови Literack-ому” про нашого Батька Тараса Шевченка // Вечерниці. – 1863. – Ч. 2. – 10 січня. – С. 15.

²⁹ Див.: Нахлік Є., Нахлік О. Горошкевич Юліян // Франкознавчі студії: 36. наук, праць. – Дрогобич, 2012. – Вип. 5. – С. 438–443.

³⁰ Мавши поверховне, а тому хибне уявлення про Шевченкову поезію, Ян Лям твердив, що український поет не окреслив докладно, до чого прагне, хоча його “ставить нарівні з Красінським, поетом майбутнього, автор <...> статті у “Вечерниціях”. Одне – виспівувати біль власний і своїх братів, виляти в пісні гіркоту, що наповнює серце поета, і кидати нею в очі винним і невинним, а щось інше – бачити ясно сучасність і прийдешність, і мислити за народ, а не лише почувати за нього” (J. L. Jeszcze jedno słowo o Szewczeńce. – S. 30).

Лямом автор допису, хоча й визнавав, що він “профан у літературі”, усе ж силкувався довести, нібито Шевченко – це поет “почуття без думки”, а Красінський – виразник “думки й почуття”³¹.

Наприкінці першого в Галичині музично-декламаційного вечора в пам’ять Шевченка, що відбувся 26 лютого (10 березня) 1865 р. в Перемишлі, в театральній залі “Під Провидінням”, заходами гуртка Анатолія Вахнянина, прозвучала завершальна промова, яку написав Тянякєвич, а виголосив “п<ан> Г.” і яка викликала захват у слухачів³². Це було *перше прилюдне слово про Шевченка на західних теренах України* (в березні того ж року надруковане в “Меті” під назвою “*Прощальна річ, говорена на вечерницях в Перемишлі в пам’ять Тараса Шевченка*”). Ця промова наскрізь пронизана українським патріотизмом, національно-культурним просвітництвом і народолубством. Зазначивши, що “наш Батько Кобзар Тарас” “вийшов із-під сільської стріхи”, яку освятив “своєю чудотворною піснею”, і що “тяжка доля збідженого нашого люду – це була його найбільша рана”, Тянякєвич закликав громаду прикласти “рук найкріпших для освіти темних убогих братів”³³. “Батьків і матерів руських” (тобто українських) Тянякєвич наставляв, щоб у їхніх оселях витала “орлина душа народнього поета”, “молоде товариство” напоумляв, за Шевченком, чужого навчатись і свого не цуратись, а передусім пізнавати “своє рідне, наш люду, його мову, його звичаї”, “нашу історію” і обняти “брат брата великим огнем народньої любови”³⁴; дівчат напучував зачаровуватись Шевченковою “піснею, бо кращої нігде не надиблете”, і не соромитись “слова ріднього”. Врешті наголосив, що Шевченкова “пісня – це спільна слава Галича-України”³⁵, заповіт “грядущої щасливої долі Руси-України”, і висловив побажання: “нехай усяка душа приймає завіт великого Тараса, усяка людина його піснею нехай обновляється!”³⁶. І стаття “Слівце правди...”, і прилюдне слово Тянякєвича стали гідним зачином українського шевченкознавства в Галичині.

Публіцистичні брошури Д. Тянякєвича, який залюбки цитував або й брав за епіграф знаменні висловлювання із Шевченкових поезій, надхненні українським духом великого поета, його демократизмом, національно-визвольною та національно-просвітньою патетикою його творчості.

У “Письмі до громади” (першодрук: “Мета”. – 1863. – № 3, за листопад, вийшов 3/15 грудня; окреме вид.: Львів, 1863, підписано: Невідомий з-поміж гурту; датовано: “В день святого Пророка Авакума”³⁷, тобто 2 грудня ст. ст., або, для ХІХ ст., 14 грудня н. ст.) Тянякєвич протестував проти заборони львівській молоді провести “невинний вечір декламаційний в нашім касині в честь та пам’ять великого поета”³⁸, критикував спроби послуговатися “особним галицьким язиком”,

³¹ *Gente Ruthenus natione Polonus. Szewczenko obok Krasinського* // Dziennik Literacki. – 1863. – 3 Marca [березня]. – № 18. – S. 142-143.

³² Б. Вечерниці в пам’ять Тараса: Допись з Перемишля // Мета. – 1865. – 15 (27) марца. – № 3. – С. 80, 81.

³³ *Будеволя. Прощальна річ, говорена на вечерницях в Перемишлі в пам’ять Тараса Шевченка* // Там само. – С. 85.

³⁴ Там само. – С. 85, 86.

³⁵ Там само. – С. 87.

³⁶ Там само. – С. 88.

³⁷ *Невідомий з-поміж гурту. Письмо до громади.* – Львів, 1863. – С. 32.

³⁸ Там само. – С. 15–16.

“нововидуманим”, “на підставі церковщини виробленим”³⁹ (тобто горезвісним язичієм), і переконував “славних галичан”, до яких було звернено його публічного листа, в доцільності прийняти за основу літературної мови “язик Шевченка, Вовчка, Куліша”⁴⁰ (сам Тянечкевич, як і інші галицькі літератори-українофіли 1860-х рр., писав доброю літературною мовою, орієнтованою на народну мову цих та інших наддніпрянських авторів). За приклад галицько-українським письменникам, яким захотілося мати дві літератури: “для образованих і для простонародія” (звідси твори, писані або язичієм, або народною мовою), він ставив наддніпрянську Україну: “Нема там двох літератур: особної для учених чи “образованих”, а особної для люду: над Тарасовою “Катериною” плаче і учений українець, і простий селянин, а світ, читаючи, дивується”⁴¹. Належачи, за його словами, до жменьки тих галичан, що шукає і знаходить основи “жизні нашої народньої” “в єднанню і спільній праці з Україною”⁴², Тянечкевич закінчив своє звернення до галицької громади патетикою кровного й духового зв’язку з наддніпрянськими українцями, політичної солідарності галичан і наддніпрянців у дусі Шевченкової заповіді:

“А коли доведеться тобі заблукатись і на Україну, то скажи там нашим братам, що і під зеленими Карпатами найшлись такі братні, люблячі душі, що за їх кривдою вступились; принеси їм надію, що недоля їх мусить скінчитись, а на відраду відозвись до них словами великого мученика:

*Свою Україну любить –
Любить її, во врем’я люте...
В останню тяжкую минуту
За неї Господа молить!”⁴³*

Свій маніфест народовського руху “Письмо народовців руських до редактора політичної часописі “Русь” яко протест і меморіал” (Відень, 1867; під псевдонімом “Федор Черногора) Тянечкевич подавав як “гуртовий одзив” “ісповідників величного завіту нашого незабутнього кобзаря Тараса Шевченка: в своїй хаті своя правда, і сила, і воля”⁴⁴ та твердив, що національно свідомо українська “інтелігенція” – “душа”, “жива мисль живого, не завмерлого народу” – народилася “під слова першого нашого народнього пророка – Тараса Шевченка”, що проголошував безсмертя українського народу – за Тянечкевичем, “правдивого демократичного народу”⁴⁵. Стоячи на Шевченкових демократичних засадах і покликуючись на крилаті слова з його “Кавказу”, автор брошури запевняв:

“З тим мужицьким, латами покритим народом стоятимем укупі як вірні його діти!.. Не потребуємо нічийого добра, бо ліпше своє латане, ніж чуже хапане... Подержимось власними своїми силами й середками [засобами. – Є. Н.], поки права свого не доборемось... За право наше боротимемось і віримо, що доборемось, нагадавши слова нашого величного генія:

³⁹ Там само. – С. 16.

⁴⁰ Там само. – С. 17.

⁴¹ Там само. – С. 25.

⁴² Там само. – С. 21.

⁴³ Там само. – С. 32.

⁴⁴ Письмо народовців руських до редактора політичної часописі “Русь” яко протест і меморіал. Списав Федор Черногора. – Відень, 1867. – С. 3.

⁴⁵ Там само. – С. 6.

*Борітесть – поборете!
Вам Бог помагає –
За вас сила, за вас воля
І правда святая!*⁴⁶

Насамкінець Тянячкєвич висловив несахитну віру в те, що “повстане той народ, задля которого Тарас море сліз пролив, которому безсмертність заворожив <...>”⁴⁷.

Ця брошура була спрямована як проти галицьких москвофілів (“новонароджених москалів, зрадників народних”), так і проти польських домагань у Східній Галичині. Тянячкєвич з підозрою поставився до українсько-польсько-австрійської культурної співпраці в Галичині, що до неї вдалися Кость Горбаль і Федір Зарєвич, видаючи у Львові з 28 березня до 19 грудня 1867 р. з ініціативи Галицького намісника Агенора Голуховського й коштом австрійського уряду українську громадсько-політичну газету “Русь” (Горбаль був офіційним видавцем і власником, а Зарєвич – відповідальним редактором). Відкритого листа й звернено до редактора Зарєвича. Тянячкєвич наполягав на тому, що галицькі українці повинні показати себе й діяти як окремішня, самостійна політична сила, щоб послідовно й неухильно обстоювати власні, притім глибинні національні інтереси, а український “широ народній” друкований орган “повинен би <...> містити всі праведні народні надії і жадоби”⁴⁸. До честі Ф. Зарєвича треба зазначити, що він видавав “Русь”, як зауважив бібліограф Іван Левицький, “за польські гроші (хоч з тенденціями зовсім не польськими)”⁴⁹ (насправді, гроші, як повище сказано, були австрійські). Заснованим часописом граф Агенор Голуховський мав на меті залучити молодих народовців до урядової політики і створити інформаційну противагу москвофільському “Слову”, проте Зарєвич публікував у газеті матеріали, спрямовані й проти москвофільства, і проти польської політики в Галичині, хоча й не відкидав можливості політичного порозуміння з поляками. Редакторська стратегія викликала незадоволення Голуховського, то ж на 76-му числі “Русь” припинила існування через брак коштів⁵⁰. За спогадами Анатолія Вахнянина, “Русь” “упала, позаяк Зарєвич, мимо субвенції, не йшов під лад краєвому правительству”⁵¹. Можливо, своєю брошурою, що закінчувалася ультимативним закликком до редактора: “або пропадайте, або ведіть діло по-нашому”⁵² й вийшла на початку липня 1867 р. (заходами іншого народовця, А. Вахнянина), Тянячкєвич якоюсь мірою вплинув на зміцнення українського спрямування цього

⁴⁶ Письмо народовців руських... – С. 14. Сучасне академічне видання подає інший, і то єдиний варіант цього чотиривірша: “Борітеся — поборете, / Вам Бог помагає! / За вас правда, за вас слава / І воля святая!” (“Кавказ”, рр. 61–64).

⁴⁷ Там само. – С. 15.

⁴⁸ Там само. – С. 3.

⁴⁹ *Левицький І.* <Е. > Яков Головацький і Пантал. Куліш // Діло. – 1886. – Ч. 49. – 3 (15) травня.

⁵⁰ Див.: *Галушко М.* Русь // Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст.: Історико-бібліографічне дослідження. – Львів, 2007. — Т. 1: 1812–1890 рр. – С. 227–229; *Серєда О.* Ідеї “органічного розвою” на сторінках часопису “Русь” (1867) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2010. – Вип. 19: “Просвіта” – обєріг незалежності та соборності України. – С. 64–76.

⁵¹ *Вахнянин А.* Спомини з житя. – С. 47.

⁵² Письмо народовців руських до редактора політичної часописі “Русь” яко протест і меморіал. Списав Федор Черногора. – С. 15.

напівурядового часопису⁵³. Відразу після виходу брошури Заревич опублікував у “Русь” редакційну відповідь (числа 30 і 31 за 11 і 14 липня), у якій, відкидаючи закиди, резонно запитував народовців – “братів по гадці, товаришів по ділу”: “скажіть, хто із цілої нашої громади зможе закинути нам, що ми *не народовці?* Хто гадає, що ми не робимо в найлучшій замірі? Що добро народу руського – се не ціль, усім нам вспільна?” Закінчувалася ж відповідь зверненням, як сказано в ній, “до осудців наших словами спільного нам усім Батька-Кобзаря: *Обійміте ж, брати мої, / й найменшого брата, – / Нехай мати усміхнеться, / заплакана мати*”⁵⁴.

Так крилаті Шевченкові слова слугували народовцям гаслом до об’єднання й консолідації. На цьому варто наголосити, бо не раз у новітній українській історії ліві сили апелювали до Шевченка для розпалювання класової боротьби, соціальної ворожнечі в українському суспільстві, підбурювання до руйнівної соціальної революції.

До брошури “Відозва до свічного Виділу Товариства “имени Шевченка”!” (Львів, 1878; підписано: Д... Т.), написаної з нагоди й напередодні “сімнадцятих роковин смерті Тараса Шевченка”⁵⁵, Тянячкевич поставив епіграфом поетів афоризм “*Якби взялись так, як треба, / То й мудрость була би своя*” (у посланні “І мертвим, і живим...”: “*Якби ви вчились так, як треба, / То й мудрость би була своя*”, рр. 91–92). Напрошувався би здогад, що Тянячкевич зумисне замінив слово “вчились” на інше – “взялись”, яке відповідало проблематиці його брошури – обговоренню назрілих заходів Літературно-наукового товариства ім. Шевченка, створеного у Львові в грудні 1873 р. Далі в тексті брошури він повторив цей крилатий вислів Шевченка майже в тому самому варіанті, що й в епіграфі: “Я розумію ту свою письменність, питому, якої жадав від всіх українців безсмертний Тарас: “Якби взялись так, як треба, то й мудрость би була своя”. Та ба! В тім-бо і річ, що якби взялись”⁵⁶. Однак варіант “Якби взялись так, як треба” був іще в списку Івана Матвійовича Лазаревського кінця 1850-х рр., де Шевченко власноруч виправив його на “Якби ви вчились так, як треба” (I, 572; р. 91). Ймовірно, Тянячкевич ішов за якимось списком послання.

Апелюючи до “завітних покликів Кобзаря нашого”, Тянячкевич обґрунтував товариству потребу видавати неполітичний літературно-науковий журнал, “наскрізь народній, український”⁵⁷, який відновив би “перерване діло” петербурзької “Основи”⁵⁸ і наука б якого “причинялась до найкращого розбудження і

⁵³ Твердження Вахнянина про те, що “по брошурі Данила Тянячкевича “Отямтеся або щезайте!” “Русь” перестала виходити” (*Вахнянин А. Спомини з життя. – С. 47*), неточне: газета протривала ще до грудня. Та й назву брошура Тянячкевича мала іншу (“Письмо народовців...”), а вже в тексті містила ультиматум: “або пропадайте, або ведіть діло по-нашому”. Назва ж “Поправтеся, або щезайте” належала статті Ксенофонта Климковича, надрукованій у журналі “Мета” (1865. – № 4).

⁵⁴ Русь. – 1867. – Ч. 31. – 14 липня. – С. 1. Рядки з послання “І мертвим, і живим...” (рр. 246–249). У Шевченка: “Обніміте ж, брати мої, / Найменшого брата”.

⁵⁵ Д... Т. Відозва до світлого Виділу Товариства “имени Шевченка”! — Львів, 1878. — С. 3. В кінці брошури датовано: “Перед роковинами смерті Тарасової вр. 1878” (Там само. – С. 15). Тобто написано (а певно, й видано) до 10 березня 1878 р.

⁵⁶ Там само. – С. 6.

⁵⁷ Там само. – С. 5.

⁵⁸ Д... Т. Відозва до світлого Виділу Товариства “имени Шевченка”... – С. 7.

розвитку свобідного справді народнього життя між нами, доносила патріотичного жару любови до всего рідного, до дорогої України” “в правдивому інтересі цілої людськості”⁵⁹. Опорою такого журналу мали б бути гімназійні вчителі, професори та студенти Львівського університету, зокрема редактори студентського журналу “Друг”, дарма що “вони після переправи соціалістичної політично скомпрометовані”, – “Вони повинні лишень перенести той жар шляхотний, з яким вони віддавались ідеї далекій, непевній, а нехай буде, що і правдивій у собі, та <...> до нашого стану суспільного і його нерозвитку, то ідеї впрост утопічній, а щодо нашої народності, рефлектуючи на нинішню постать її, ідеї зловіщій, – перенести його <...> з далекого чужого поля на своє близьке, рідне”⁶⁰.

Тими орієнтованими на соціалістичну ідею редакторами й авторами “Друга” (в 1876–1877 рр.) були Михайло Павлик, Іван Франко, Іван Белей, серед закордонних дописувачів – Михайло Драгоманов. Очевидно, саме їх мав на увазі Тянячкєвич. Водночас він допускав право молоді на соціалістичні переконання, лиш би це не перешкоджало національній консолідації на ґрунті демократизму, яка мала для нього пріоритетне значення. Обґрунтовуючи цю думку, Тянячкєвич згадав часопис “Листок Громади”, перше (і єдине) число якого вийшло в Женеві на початку 1878 р. за редакцією Драгоманова (Тянячкєвич назвав його “Громадський Листок”⁶¹), і знову покликуювався на безумовний авторитет Шевченка:

“А врешті може всякий зіставати і ультрасоціалістом – се справа його особистого переконання – і в догуду такого переконання видавати який-небудь “Громадський Листок”, а в народнім згляді маємо обняти

*Найменшого брата,
Нехай мати усміхнеться!
Заплакана мати!*⁶²

По суті, Тянячкєвич виклав власну програму “проектowanego журналу”⁶³, яку народовці реалізували від 1880 р. в “літературно-науковому письмі” “Зоря” (народовський журнал “Правда” 1872-1880 рр., що на його досвід покликуювався Тянячкєвич⁶⁴, був не лише літературно-науковим, а й політичним часописом).

При цьому Тянячкєвич закликав сповняти “Тарасові завіти”, добувати “цілий розум з Тарасової пісні, того живого голосу душі народньої”, бо “се найбезпечнійший розум понад всі інші розуми в нашім взгляді народнім, у взгляді до України”⁶⁵. Сам-таки й цитував залюбки національно акцентовані афористичні

⁵⁹ Там само. – С. 5.

⁶⁰ Там само. – С. 8-9.

⁶¹ Інший журнал з подібною назвою – перший часопис української радикальної та соціалістичної преси “Громадський Друг”, що його видавали у Львові М. Павлик, І. Франко й Остап Терлецький, почав виходити у квітні 1878 р. – тобто вже після появи друком Тянячкєвичевої “Відозви” (друге й останнє число цього місячника вийшло у травні того-таки року).

⁶² Там само. – С. 10. У посланні “І мертвим, і живим” другий із зацитованих рядків: “Нехай мати усміхнеться” (р. 248). Не знати, чи Тянячкєвич свідомо переробив цей рядок, чи цитував його з пам’яті. Раніше, а це досить давно – тринадцять років тому, – він зачитував ці три рядки точнісінько так, як у Шевченка (*Будеволя*. Прощальна річ, говорена на вечерниці в Перемишлі в пам’ять Тараса Шевченка // *Мета*. – 1865. – № 3. – 15/27 марця. – С. 85).

⁶³ *Д... Т. Відозва до світлого Виділу Товариства «имени Шевченка!»* – С. 10, 14.

⁶⁴ Там само. – С. 13–15.

⁶⁵ Там само. – С. 9.

вислови Шевченка (найчастіше з повчального послання “І мертвим, і живим...”): про потребу національної згоди й консолідації на демократичному ґрунті, пізнання вітчизняної історії, доконечність працювати для свого народу, пам’ятати, що іншої “Нема на світі України, / Немає другого Дніпра” (рр. 33–34), розбудувати рідну Україну, а не пертися “на чужину / Шукати доброго добра, / Добра святого, Волі, волі, / Братерства братнього” (рр. 35–38)⁶⁶.

До 19-х роковин “славної пам’яті” Шевченка Танячкєвич склав і видав брошу-рою/вірш “Поминки по Тарасі!” (Львів, 1880; під псевдонімом Будиволя; під текстом датовано: “Напровесні 1880 р.”⁶⁷). Твір складається з 12 катренів, написаних 8-складовим силабічним віршем, що подекуди переходить у 4-стоповий хорей, зі схемою римування АББА; поза цією ритмікою кожну строфу доповнює двослівний апендикс: стверджувально-окличний “По Тарасі!” або запитальний “По Тарасі?”. 12-строфічний вірш поділено на чотири частини (по три строфи в кожній), ці частини відокремлені одна від одної трьома зірочками (*). У першій частині констатується щорічне вшанування в Галичині річниці пам’яті Шевченка (за християнською традицією, для живих відзначали не день народження, а день ангела, а померлих поминали в річницю смерті. Інтонація цієї частини стверджувальна:

*Дев’ятнайцять літ минає,
– Тяжких літ тих України! –
Як цвіт Галича дружини,
Славу пам’ять поминає
По Тарасі!*

*Перші леди коли тріснуть,
Перший теплень коли дуне,
От тоді! Мов в тайні струни
Серце вдарить, гадки лиснуть:
По Тарасі!*

*В живу тоді йдем громаду,
Духа кличем з гробовища,
Батька, діти у пораду,
Іскру дуєм з попелища
По Тарасі!⁶⁸*

Інтонація другої частини запитальна – поет замислюється над готовістю галицьких українців відкрити свою душу Шевченковим словам-думам, образно звіряє реальне становище галичан з їхніми національними сподіваннями:

*Чи хоч світлі наші хати
Отворили вже віконця*

⁶⁶ Див. зокрема: Там само. – С. 9

⁶⁷ Будиволя. Поминки по Тарасі! Пригрив Будиволі. – Львів, 1880. – С. 6. Псевдонім зазначено двічі: на титульній сторінці (Пригрив Будиволі) й підписом під віршем (Будиволя). *Пригрив* – очевидно, *прігравка* – заспів (*Словник української мови*: В 11 т. – Київ, 1976. – Т. 7. – С. 600).

⁶⁸ Там само. – С. 3.

*Так для тепла і до сонця,
Щоб зраділа вдова-мати
По Тарасі?*

*Чи й те сонце тільки світить?
Чи кращої весни треба?
Під хмарами того неба
Яка ж инша нас привітатъ?
По Тарасі?⁶⁹*

У третій частині запитальна інтонація (в першій строфі) переходить у закличну (в двох інших):

*Війте ж, вітри! Женіть хмари!
Грай же, сонце кобзареве!
Стань! При світлому зареві
Нехай гинуть зими-мари, -
По Тарасі!*

*Ой, пускайте душі-леди!
Огривайся, сіль-країно!
От так! Вірна ти, дружино,
Переспівуй спів лебедий
По Тарасі!⁷⁰*

У третій частині автор закликає галицьких українців до єднання навколо по-статі й творчості Шевченка, до культурницької праці й поширення національної свідомости задля виборення свободи й відродження української держави:

*Так! Не нишком! В хор могучий
Зведім серця, груди – труди!
Щоб і тіні – страхопуди
Упірнули в світ блискучий
По Тарасі!*

*І взнесемо бунчук слави,
Бунчук правди і слободи!
А Галича вольні роди
Долю злічать, від булави
По Тарасі!⁷¹*

А завершується вірш такою пророчою строфою:

*І та пам'ять перестоїть
Млисті зорі лжепророків!
Гей! Чи не в Бескиду стоків
Україна серце згоїть*

⁶⁹ Будиволя. Поминки по Тарасі!... – С. 4.

⁷⁰ Там само. – С. 5.

⁷¹ Там само.

По Тарасі?!⁷²

У перших двох рядках цієї строфи стверджувально-окличною інтонацією виражено палку віру в безсмертя пам'яті українців про свого пророка Шевченка (тут словосполучення “та пам'ять” перегукується зі “славною пам'яттю” про Тараса в першій строфі вірша, до якої й відсилає читача цей ремінісцентний образ пам'яті). Невгасна пам'ять про Шевченка, на переконання автора, перетриває новітні туманні вчення “лжепророків”, – під ними, як видно з тодішньої статті Танякевича “Лжепророки”, він мав на увазі галицьких соціалістів 1870-х років, яких проклинав за фальшиве “народолюбство”, атеїзм і критику духовенства⁷³. У двох же наступних рядках та апендиксі останньої строфи висловлено пророче сподівання на визначну роль Галичини в національному відродженні України – сподівання, котре автор подає запитально-окличною інтонацією – як проблему і бажану перспективу українського визвольного руху.

Палкий і несхитний український патріот і народолюбець, Данило Танякевич послідовно застосовував національно-демократичний підхід до інтерпретації та популяризації Шевченкових віршотворів. Це закономірно, адже, після учасників Кирило-Методіївського братства та близьких до них діячів, саме народовці далі закладали основи й традиції української національної демократії. Опорою їм у цьому слугували відповідні тенденції Шевченкової поезії

⁷² Там само. – С. 6.

⁷³ *Чорногора Федор*. Лжепророки // Правда. – 1877. – Ч. 12. – С. 464. Також див. його статтю: *Будеволя Гр*. Прояви соціалістичні між українцями і їх значення // Правда. – 1877. – Ч. 3. – С. 179–180.